

Fletcher School, Tufts University και Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Ελλάδα και το Ευρώ: Από την Κρίση στην Ανάκαμψη

Γιώργος Αλογοσκούφης

“Έρριξα τους Έλληνες στη Θάλασσα”



*“Έρριξα τους Έλληνες στη
θάλασσα, και θα πρέπει να
μάθουν να κολυμπούν.”*

*Παρατήρηση αποδιδόμενη
στον Κωνσταντίνο
Καραμανλή, αρχιτέκτονα
της συμμετοχής της
Ελλάδας στην ΕΕ.*

Το Ταξίδι της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Θάλασσες

Σχεδόν σαράντα χρόνια μετά την ένταξη, είναι ακόμα αβέβαιο κατά πόσο οι Έλληνες, δεινοί θαλασσοπόροι σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας μας, μπορούμε να αποδειχθούμε αποτελεσματικοί στις ταραγμένες ευρωπαϊκές θάλασσες.

Η κρίση του 2010, παράλληλα με παλαιότερες μικρότερες κρίσεις στα μέσα και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, είναι ενδεικτική τόσο του μεγέθους των προβλημάτων που έπρεπε να αντιμετωπίσουμε, όσο και της συνήθειάς μας να θέλουμε να πορευόμαστε με τον δικό μας ιδιαίτερο τρόπο.

Στην παρουσίαση αυτή αναφέρομαι σε όλες τις οικονομικές φάσεις αυτού του ταραγμένου ταξιδιού, αρχίζοντας από την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας πριν την ένταξη. Καταλήγω σε συμπεράσματα αναφορικά με το τι πρέπει να γίνει μετά το τέλος του τρέχοντος προγράμματος προσαρμογής, ώστε να υπάρξει διατηρήσιμη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας.

Η “Ελληνική Προσέγγιση και η “Ευρωπαϊκή Προσέγγιση”

Από την στιγμή που η Ελλάδα προσχώρησε στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), που αργότερα μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), φάνηκε αποφασισμένη να ακολουθήσει τη δική της πορεία, ιδίως αναφορικά με τη μακροοικονομική πολιτική, η οποία, πολλές φορές, ήταν σε πλήρη αντίθεση με τη μακροοικονομική πολιτική στην υπόλοιπη ΕΕ.

Στη δεκαετία του 1980, μια δεκαετία δημοσιονομικής και νομισματικής πειθαρχίας και συνεργασίας για την υπόλοιπη Κοινότητα, η Ελλάδα προχώρησε σε μια άνευ προηγουμένου δημοσιονομική και νομισματική επέκταση, η οποία οδήγησε στη συσσώρευση ενός τεράστιου δημόσιου χρέους και στη διατήρηση του ετήσιου πληθωρισμού σε μέσα επίπεδα άνω του 20 %.

Την δεκαετία του 1990 η Ελλάδα προσπάθησε να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της Συνθήκης του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά το έκανε με τον δικό της τρόπο. Κατάφερε να γίνει μέρος της ευρωζώνης στο τελευταίο δυνατό χρονικό όριο, καθώς έγινε αποδεκτή δύο χρόνια μετά τα αρχικά έντεκα μέλη, εκπληρώνοντας οριακά τα κριτήρια της συνθήκης του Μάαστριχτ το 1999.

Από τη στιγμή που εισήλθε στην ευρωζώνη, ξεκίνησε έναν ακόμη γύρο δημοσιονομικής επέκτασης, ο οποίος σύντομα την ξεχώρισε από τα άλλα μέλη της ευρωζώνης. Επιπλέον, βασίστηκε σε εκτεταμένο διεθνή δανεισμό, ως αποτέλεσμα των δημοσιονομικών ανισορροπιών και των χαμηλών πραγματικών επιτοκίων που προέκυψαν από την ένταξη στην ευρωζώνη.

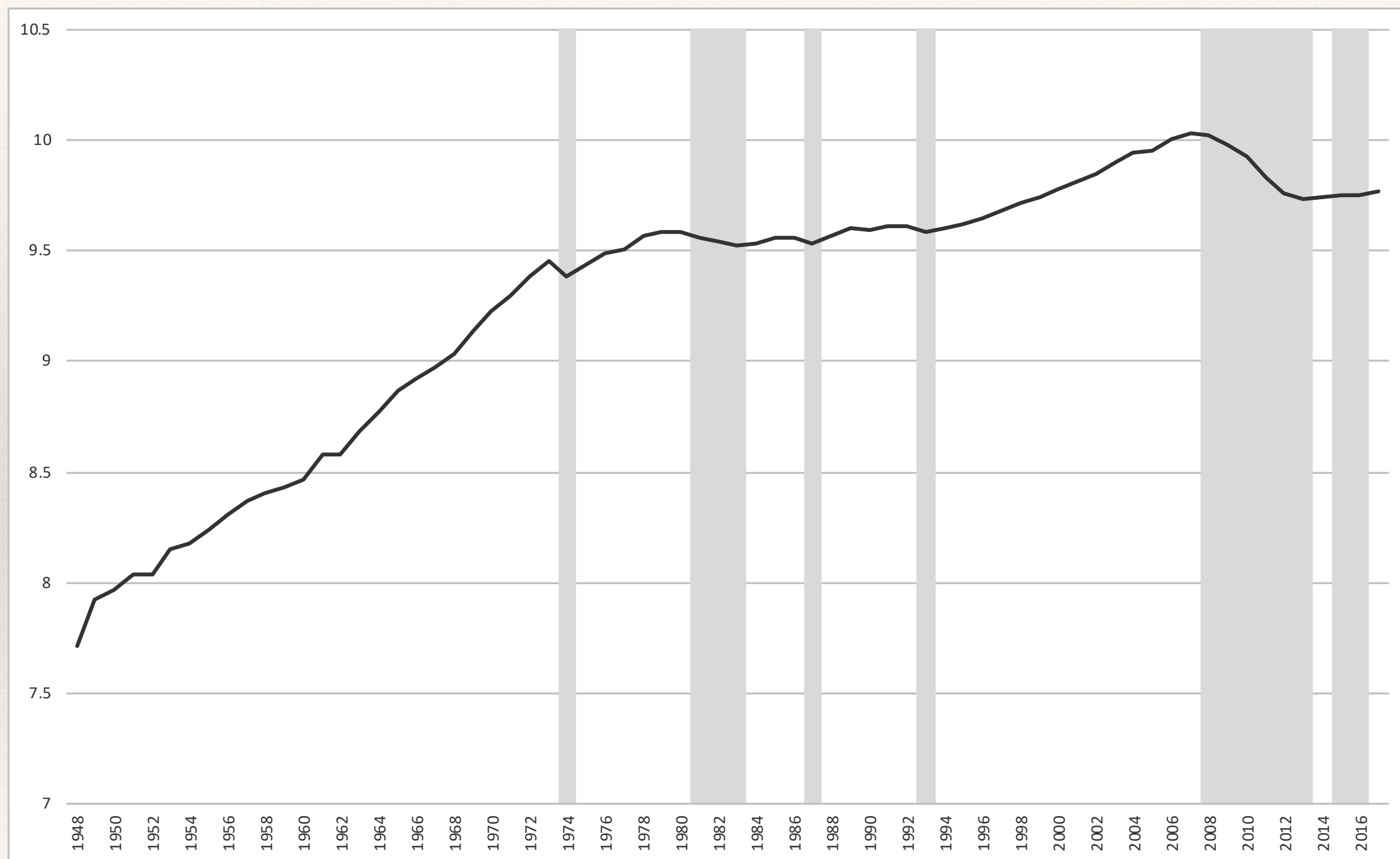
Αυτό το τελευταίο επεισόδιο ήταν επίσης αποτέλεσμα και των ασυμμετριών της ευρωζώνης, μεταξύ των οικονομιών του πυρήνα και της περιφέρειας, οι οποίες επιδεινώθηκαν από τη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος.

Η Ελλάδα αποδείχθηκε μια από τις πρώτες οικονομίες της ΕΕ που επηρεάστηκε σοβαρά από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και την ύφεση, κατά την περίοδο 2009-10, καθώς γνώρισε μια κλασική «ξαφνική στάση» στο διεθνή δανεισμό της και προσέφυγε στις άλλες οικονομίες της ΕΕ και το ΔΝΤ προκειμένου να την αντιμετωπίσει. Έκτοτε ακολουθεί προγράμματα προσαρμογής υπαγορευμένα από τους διεθνείς πιστωτές της.

Η Οικονομική Μεγέθυνση πριν και μετά την Ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ

- ❖ Στα 30 χρόνια πριν η Ελλάδα ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση (τότε Κοινότητα), το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα πενταπλασιάστηκε, από €2.900 το 1950 (σε σταθερά ευρώ του 2010) σε €14.500 το 1980.
- ❖ Στα επόμενα 30 χρόνια, και αφού η Ελλάδα είχε γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα αυξήθηκε μόνο κατά 1,4 φορές. Από τα €14.500 του 1980, σε €20.300 το 2010.
- ❖ Παρόμοιες τάσεις μπορούν να ανιχνευθούν σε άλλα συναφή μεγέθη, όπως η κατά κεφαλήν ιδιωτική κατανάλωση ή η μέση παραγωγικότητα της εργασίας.
- ❖ Μετά την κρίση του 2010 υπήρξε ένα πρωτοφανές πισωγύρισμα για την ελληνική οικονομία. Το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώθηκε κατά 16% μεταξύ 2010 και 2015 και η ιδιωτική κατά κεφαλήν κατανάλωση μειώθηκε κατά το ίδιο ποσοστό. Το ποσοστό ανεργίας εκτινάχθηκε από το 8% το 2008 σε επίπεδα πάνω από 25%.

Η Εξέλιξη του Πραγματικού Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας, 1948-2017 (ευρώ του 2010, λογαριθμική κλίμακα)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Η Μεταπολίτευση και η Ένταξη στην ΕΕ

- ❖ Η Ελλάδα προσχώρησε στην ΕΕ (τότε ΕΟΚ) το 1981, κατόπιν αίτησης που υποβλήθηκε τον Ιούνιο του 1975, λίγο μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Η προσχώρηση έγινε χάρη στο όραμα, την επιμονή και τις προσπάθειες του τότε Πρωθυπουργού και αργότερα Προέδρου της Δημοκρατίας, Κωνσταντίνου Καραμανλή, που επιδίωκε όχι μόνο την εδραίωση των πρόσφατα αποκατασταθισών δημοκρατικών ελευθεριών αλλά και την περαιτέρω κοινωνική και οικονομική πρόοδο για την Ελλάδα.
- ❖ Το ζήτημα της ένταξης στην ΕΕ αποτέλεσε αντικείμενο έντονων πολιτικών αντιπαραθέσεων για αρκετά χρόνια μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, καθώς το τότε ανερχόμενο κόμμα της αντιπολίτευσης, το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ), με επικεφαλής τον Ανδρέα Παπανδρέου, ήταν αντίθετο με την ΕΟΚ (και το ΝΑΤΟ) από την αρχή. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας ήταν επίσης σταθερά αντίθετο με την ένταξη στην ΕΟΚ, ενώ το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού (το οποίο αργότερα εξελίχθηκε στο σημερινό κυβερνητικό κόμμα ΣΥΡΙΖΑ) ήταν πιο αμφίθυμο ως προς την ΕΟΚ.
- ❖ Η προσχώρηση ολοκληρώθηκε μετά από σχετικά σύντομη περίοδο προετοιμασίας, παρά την αντίθεση από την αντιπολίτευση, και τις επιφυλάξεις από διάφορες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, κυρίως λόγω της επιμονής του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Η Κατάσταση της Οικονομίας πριν την Ένταξη

- ❖ Η ελληνική οικονομία ήταν σχετικά απροετοίμαστη για τη συμμετοχή στην πολύ πιο αποτελεσματική και ανταγωνιστική ευρωπαϊκή οικονομία στις αρχές της δεκαετίας του 1980.
- ❖ Το οικονομικό θάύμα της δεκαετίας του 1950 και του 1960 είχε πραγματοποιηθεί υπό προστατευτικούς δασμούς που αποτελούσαν μία ασπίδα για την νηπιακή τότε ελληνική βιομηχανία. Η βιομηχανική παραγωγή επεκτάθηκε στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες προκειμένου να εξυπηρετήσει την εγχώρια αγορά, αλλά η ελληνική βιομηχανία ποτέ δεν είχε ιδιαίτερη διεξδυτικότητα στις πιο ανταγωνιστικές αγορές του εξωτερικού.
- ❖ Η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής βιομηχανίας, αλλά και της ελληνικής παραγωγής γενικότερα, παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα σε όλη την περίοδο της μεγάλης ανάπτυξης.
- ❖ Επιπλέον, οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 αποδυνάμωσαν τη θέση της ελληνικής βιομηχανίας, και η κατάργηση των προστατευτικών δασμών, η οποία αποτελούσε προϋπόθεση για τη συμμετοχή της Ελλάδας στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), την αποδυνάμωσε ακόμα περισσότερο.
- ❖ Από την άλλη, η δημοσιονομική κατάσταση δεν ήταν ιδιαίτερα ανησυχητική έως το 1980, καθώς το δημόσιο χρέος ήταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το ΑΕΠ.

Κοινωνικό και Πολιτικό Κλίμα πριν την Ένταξη

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας σηματοδότησε την αρχή του τέλους των βαθιών κοινωνικών διαιρέσεων που δημιουργήθηκαν από τον εμφύλιο πόλεμο στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Σηματοδότησε επίσης την αρχή μιας διαδικασίας χειραφέτησης κοινωνικών ομάδων που είχαν παραμείνει στο περιθώριο της πολιτικής για τουλάχιστον ένα τέταρτο του αιώνα. Θεωρήθηκε επίσης ως ευκαιρία για να ικανοποιηθούν οι κοινωνικές απαιτήσεις για ένα φιλελεύθερο πολιτικό σύστημα, ανακατανομή του εισοδήματος και του πλούτου και για περαιτέρω σύγκλιση προς το βιοτικό επίπεδο των πιο ανεπτυγμένων οικονομιών της Δυτικής Ευρώπης.

Οι απαιτήσεις των μεσαίων και κατώτερων εισοδηματικά τάξεων για ένα κράτος που θα έπαιζε ενεργό ρόλο προστάτη και εγγυητή των νεοαποκτηθέντων δημοκρατικών ελευθεριών και του βιοτικού επιπέδου τους ήταν ένας από τους βασικούς κινητήριους μοχλούς της ελληνικής πολιτικής μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Οι δυνάμεις αυτές οδήγησαν γρήγορα στην αμφισβήτηση και τελικά στην αλλαγή ενός πολύ μεγάλου μέρους της θεσμικής υποδομής που χαρακτήριζε την οικονομία και την πολιτική των είκοσι πέντε ετών μεταξύ του τέλους του εμφυλίου πολέμου το 1949 και της αποκατάστασης της δημοκρατίας το 1974.

Μετά από δημοψήφισμα, η μοναρχία καταργήθηκε και η Ελλάδα έγινε Προεδρευόμενη Δημοκρατία. Το 1974 υιοθετήθηκε ένα νέο σύνταγμα το οποίο, στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, είχε ελάχιστη σχέση με το προηγούμενο Σύνταγμα του 1952.

Οι προτεραιότητες της δημοσιονομικής, της εισοδηματικής, της πιστωτικής και νομισματικής πολιτικής, ο ρόλος των συνδικάτων, καθώς και η φύση και το εύρος της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας άλλαξαν ριζικά, καθώς το αυταρχικό μεταπολεμικό πολιτικό καθεστώς μετατράπηκε σε μία από τις πιο φιλελεύθερες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες της Ευρώπης.

Οικονομική Πολιτική πριν την Ένταξη

Η οικονομική πολιτική της περιόδου 1975-1979 διαμορφώθηκε από τρεις κύριες δυνάμεις. 1. Την κοινωνική πίεση για αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου, 2. Την επικράτηση κοινωνικών και πολιτικών αντιλήψεων που συνέβαλαν στην επέκταση της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας και 3. Τις προετοιμασίες για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ.

Αυτές οι δυνάμεις επηρέασαν σχεδόν όλες τις επιλογές της οικονομικής πολιτικής κατά την περίοδο μέχρι την ένταξη.

Ως αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής της περιόδου, σημειώθηκε ταχεία ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας από την ύφεση του 1974, η ανεργία παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα, σημειώθηκε μικρή πτώση του πληθωρισμού από το 25% του 1974 και υπήρξαν σημαντικά πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι εξελίξεις αυτές καταγράφονται στην πρώτη σειρά του Πίνακα 1. Μέχρι το 1980, το δημοσιονομικό έλλειμμα παρέμεινε χαμηλό, κάτω από το 3% του ΑΕΠ, ενώ υπήρξε σημαντική βελτίωση των μισθών και των συντάξεων σε πραγματικούς όρους.

Ωστόσο, η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση που ξέσπασε το 1979 οδήγησε σε ένα νέο επεισόδιο στασιμόπληθωρισμού. Ο ρυθμός ανάπτυξης μειώθηκε απότομα, από 7,2% το 1978, σε 3,3% το 1979, σε 0,7% το 1980. Το 1981 σημειώθηκε η δεύτερη μεταπολεμική ύφεση μετά το 1974. Ο πληθωρισμός σχεδόν διπλασιάστηκε από 13,2% το 1978 σε 22,5% το 1980 και 23,2% το 1981. Η ανεργία διπλασιάστηκε επίσης από 1,9% του εργατικού δυναμικού το 1978 σε 4% το 1981. Τέλος, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης, κατά το εκλογικό έτος 1981, τριπλασιάστηκε στο 9% του ΑΕΠ, από μόλις 2,6 % το 1980.

Έτσι, το 1981, έτος ένταξης στην ΕΕ, ήταν επίσης έτος σημαντικής αποσταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας, λόγω της δεύτερης διεθνούς πετρελαϊκής κρίσης και του εσωτερικού εκλογικού κύκλου. Προς το τέλος του έτους, στις εκλογές του Οκτωβρίου 1981, το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα του Ανδρέα Παπανδρέου, εξελέγη με μεγάλη πλειοψηφία, υποσχόμενο την "αλλαγή". Ένα κόμμα που είχε αρχικά αντιταχθεί στην ένταξη στην ΕΕ, κλήθηκε από το εκλογικό σώμα να διαχειριστεί την τύχη της Ελλάδας αμέσως μετά την ένταξη.

Μία Συνοπτική Εικόνα των Εξελίξεων στην Ελληνική Οικονομία μετά τη Μεταπολίτευση

	Μεγέθυνση ΑΕΠ	Ανεργία	Πληθωρισμός	Ισοζύγιο Πληρωμών
	Δεκαετία 1970			
1975-1979	5.3%	1.9%	14.1%	1.0%
	Δεκαετία 1980			
1980-1984	-0.2%	5.4%	21.8%	0.3%
1985-1989	1.8%	6.8%	17.2%	-1.5%
	Δεκαετία 1990			
1990-1994	0.8%	7.8%	16.2%	-0.9%
1995-1999	3.3%	10.3%	6.0%	-5.1%
	Δεκαετία 2000			
2000-2004	4.6%	10.5%	3.3%	-9.3%
2005-2009	1.0%	9.0%	3.0%	-13.1%
	Δεκαετία 2010			
2010-2014	-4.9%	21.8%	1.5%	-6.1%
2015-2016	-0.3%	24.3%	-1.3%	-0.3%

Μακροοικονομική Πολιτική μετά την Ένταξη στην ΕΕ

- ❖ Η ελληνική μακροοικονομική πολιτική κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 αποτέλεσε ένα σημαντικό πλήγμα για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.
- ❖ Η υπερβολική αύξηση του κόστους εργασίας στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η επέκταση του δημόσιου τομέα, η υψηλότερη φορολογία, η έκρηξη του δημόσιου χρέους και ο υψηλός πληθωρισμός αποτέλεσαν σημαντικούς αποσταθεροποιητικούς παράγοντες για την ελληνική οικονομία.
- ❖ Δύο από τα μεγάλα προβλήματα που και σήμερα βαραίνουν την ελληνική οικονομία, ο εκτεταμένος και εξαιρετικά αναποτελεσματικός δημόσιος τομέας και το εξαιρετικά υψηλό δημόσιο χρέος, αποτελούν κληρονομιά της δεκαετίας του 1980.
- ❖ Το πρόγραμμα σταθεροποίησης στα μέσα της δεκαετίας του '80, μετά από μια κρίση του ισοζυγίου πληρωμών, αποδείχθηκε αναποτελεσματικό, δεδομένου ότι επικεντρώθηκε μόνο στην υποτίμηση και τον προσωρινό περιορισμό των αυξήσεων του κόστους εργασίας για δύο χρόνια. Η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας αποδείχθηκε βραχύβια και, εν πάση περιπτώσει, το πρόγραμμα εγκαταλείφθηκε το 1988.
- ❖ Μόνο στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα άρχισε να αντιμετωπίζει πιο συστηματικά μερικές από τις επιλογές που εξασθένησαν την οικονομία στη δεκαετία του 1980. Ωστόσο, η προσέγγιση ήταν πολύ σταδιακή και ελάχιστα φιλόδοξη. Παρόλα αυτά, υπήρξε μείωση του πληθωρισμού και (προσωρινά) των δημοσίων ελλειμμάτων, κάτι που επέτρεψε στην Ελλάδα να γίνει το δωδέκατο μέλος της ζώνης του ευρώ τον Ιούνιο του 2000.
- ❖ Η συμμετοχή στην ευρωζώνη οδήγησε σε έναν κύκλο “ευρώ ευφορίας”, κατά την περίοδο 1998-2000, καθώς η Ελλάδα βρέθηκε σε ένα περιβάλλον εξαιρετικά χαμηλών επιτοκίων, κάτι που νομοτελειακά οδήγησε σε μείωση των αποταμιεύσεων και αύξηση των επενδύσεων. Αποτέλεσμα ήταν μία μεγάλη και παρατεταμένη διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, η αύξηση του εξωτερικού χρέους και τέλος η «ξαφνική στάση» δανεισμού, με αφορμή την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση μετά το 2008.

Οι Τέσσερις Κύκλοι της Μακροοικονομικής Πολιτικής μετά την Ένταξη 1980-2016

A. 1980-1989: Η Μακροοικονομική του «Λαϊκισμού»

(Μακροοικονομικό Αποτέλεσμα: Χαμηλή ανάπτυξη, Υψηλός πληθωρισμός, περιοδικές κρίσεις ισοζυγίου πληρωμών, έκρηξη του δημόσιου χρέους)

B. 1990-1999: Η Μακροοικονομική της " Βαθμιαίας Προσαρμογής"

(Περιορισμένα αυστηρότερη δημοσιονομική πολιτική, Σημαντική αυστηροποίηση της νομισματικής πολιτικής, Απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων, Περιορισμένες «διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις», είσοδος στην ευρωζώνη.)
Μακροοικονομικό αποτέλεσμα: Χαμηλή ανάπτυξη, επιβράδυνση του πληθωρισμού και σημαντική μείωση των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, Σταθεροποίηση του Δημοσίου Χρέους σε υψηλό όμως επίπεδο)

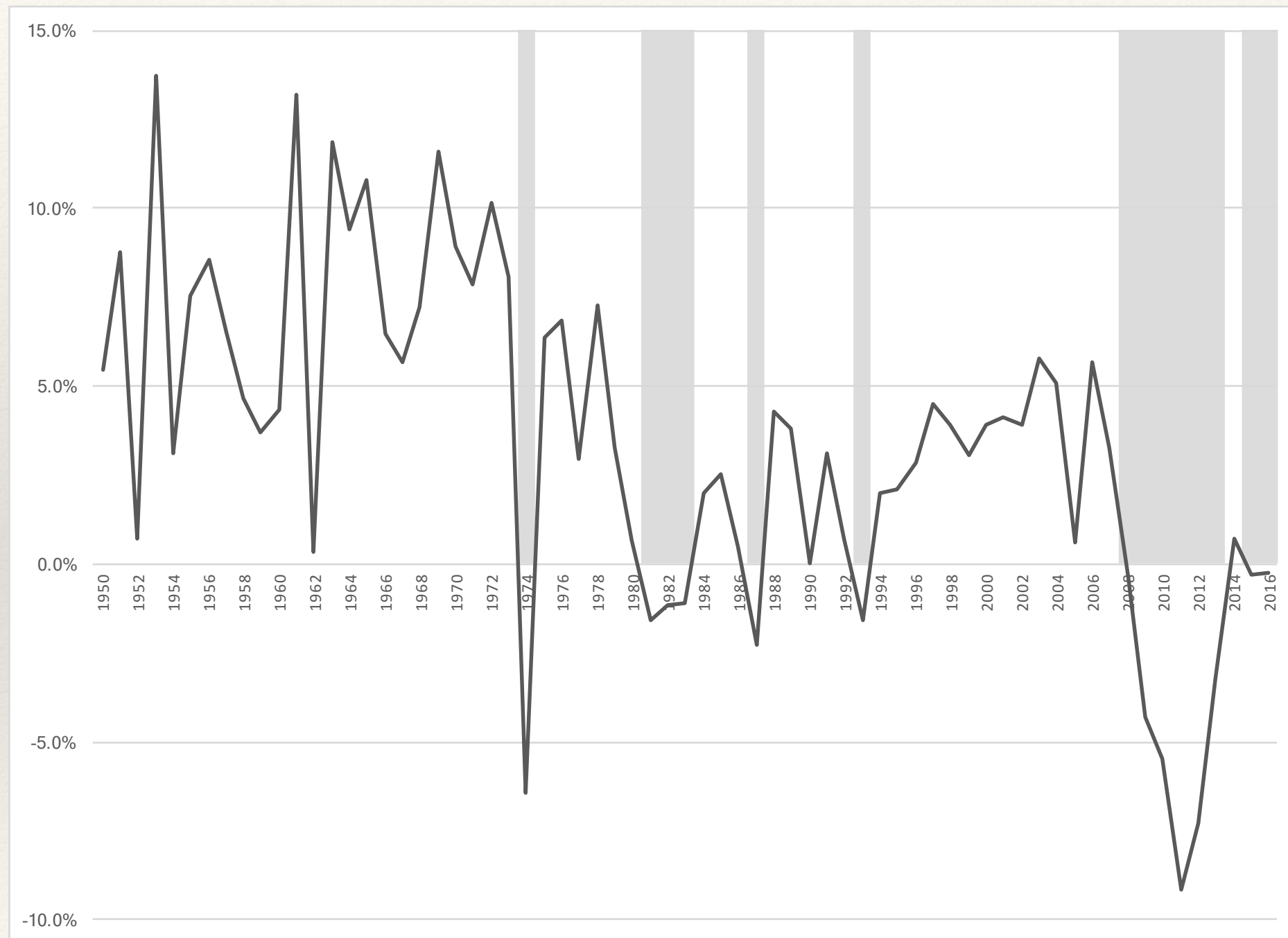
Γ. 2000-2009: Η Μακροοικονομική της " Ευρω Ευφορίας"

(Χαμηλά επιτόκια, αύξηση του χρέους του ιδιωτικού τομέα, δημοσιονομική χαλάρωση, περιορισμένες "διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις". Μακροοικονομικό Αποτέλεσμα: Υψηλή Ανάπτυξη, Χαμηλός Πληθωρισμός, Μείωση Ανεργίας, Διεύρυνση ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, Έκρηξη Εξωτερικού Δανεισμού)

Δ. 2010-2017: Η Μακροοικονομική της " Ξαφνικής Στάσης"

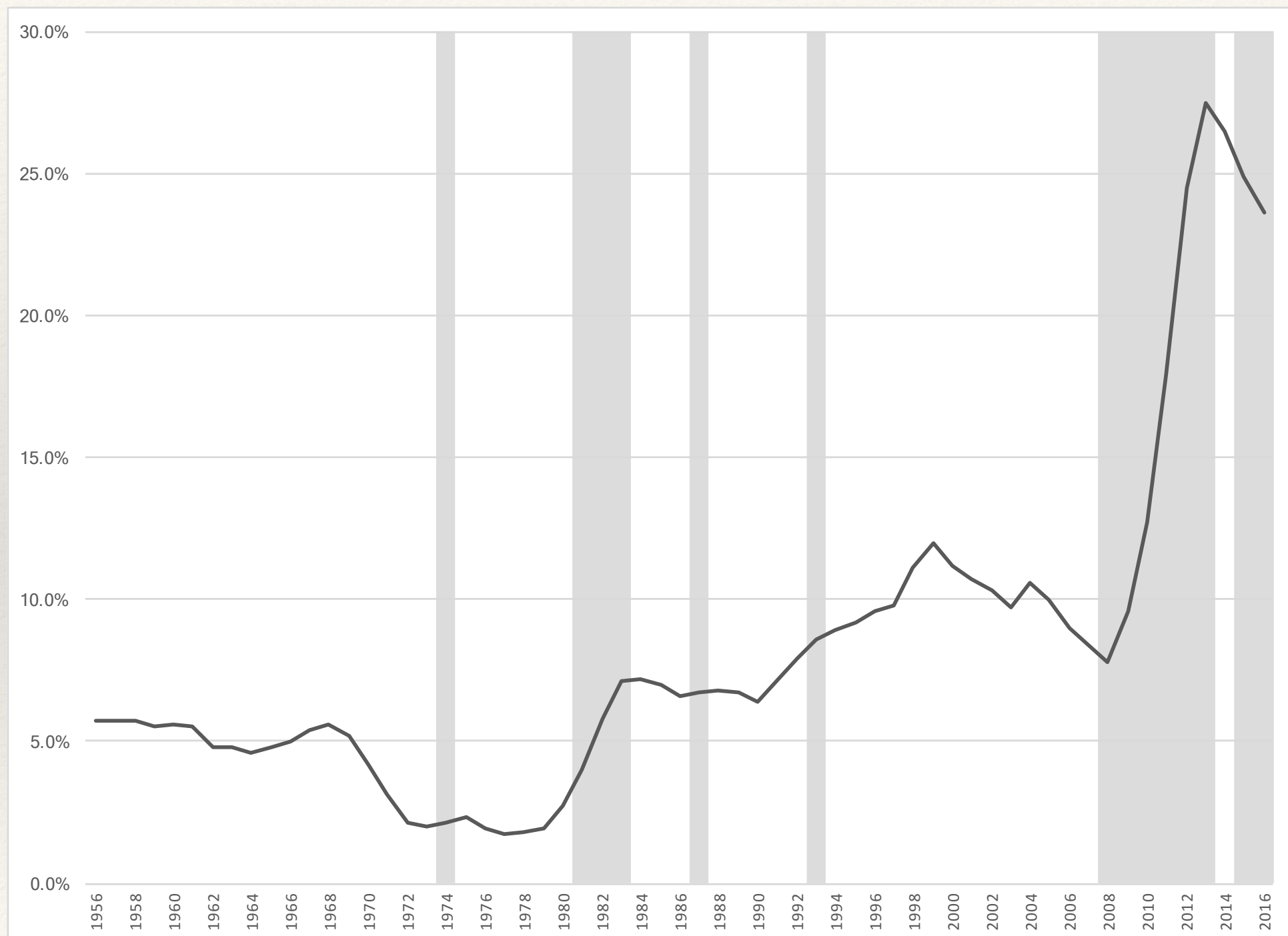
(«Ξαφνική στάση» στο διεθνές δανεισμό προς την Ελλάδα το 2010, υιοθέτηση εμπροσθοβαρούς προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής και περικοπές μισθών και συντάξεων, «Κούρεμα» του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας, μαζική φυγή κεφαλαίων, λόγω και της απουσίας ελέγχων κεφαλαίου μέχρι το 2015. Μακροοικονομικό Αποτέλεσμα: Αρνητική Οικονομική Ανάπτυξη, (χειρότερη και μεγαλύτερη από τη Μεγάλη Ύφεση), έκρηξη στην ανεργία, αποπληθωρισμός, διόρθωση εξωτερικών ανισορροπιών, έκρηξη δημόσιου χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ.

Ετήσιος Ρυθμός Μεγέθυνσης του Πραγματικού ΑΕΠ 1950-2017



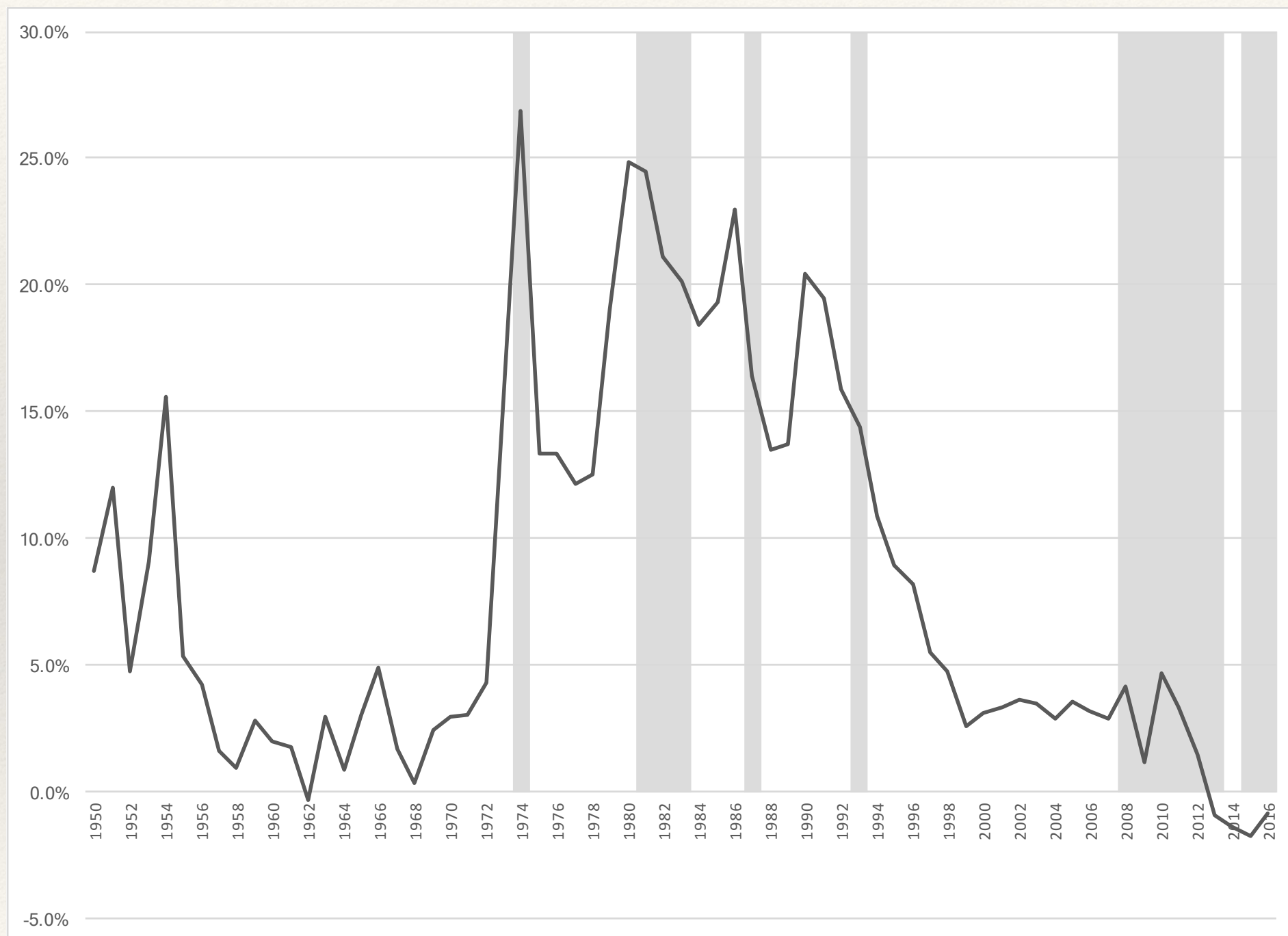
Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Ποσοστό Ανεργίας: 1956-2016 (% του εργατικού δυναμικού)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

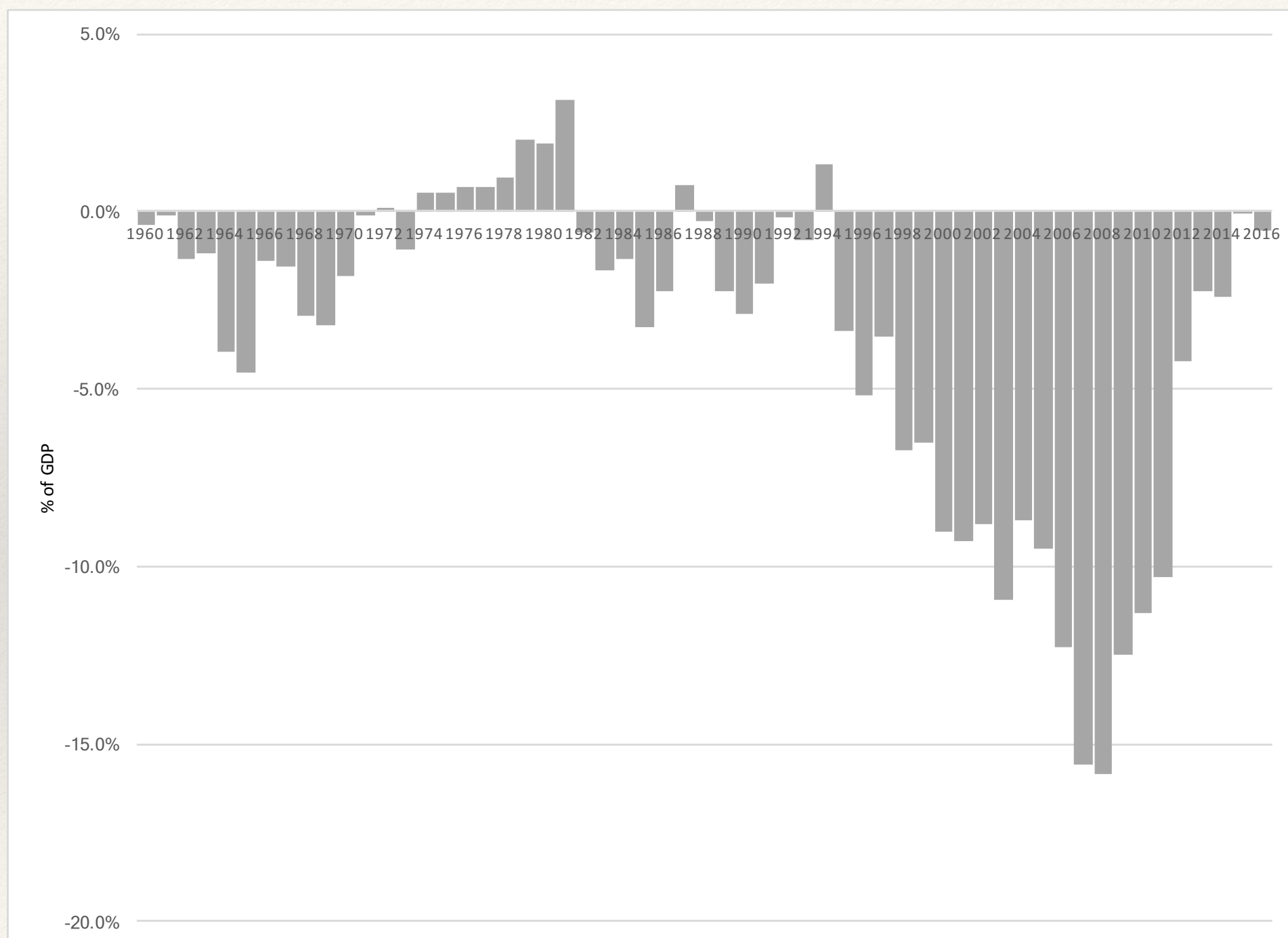
Ετήσιος Ρυθμός Πληθωρισμού: 1949-2016 (% μεταβολή στο ΔΤΚ)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών: 1960-2016

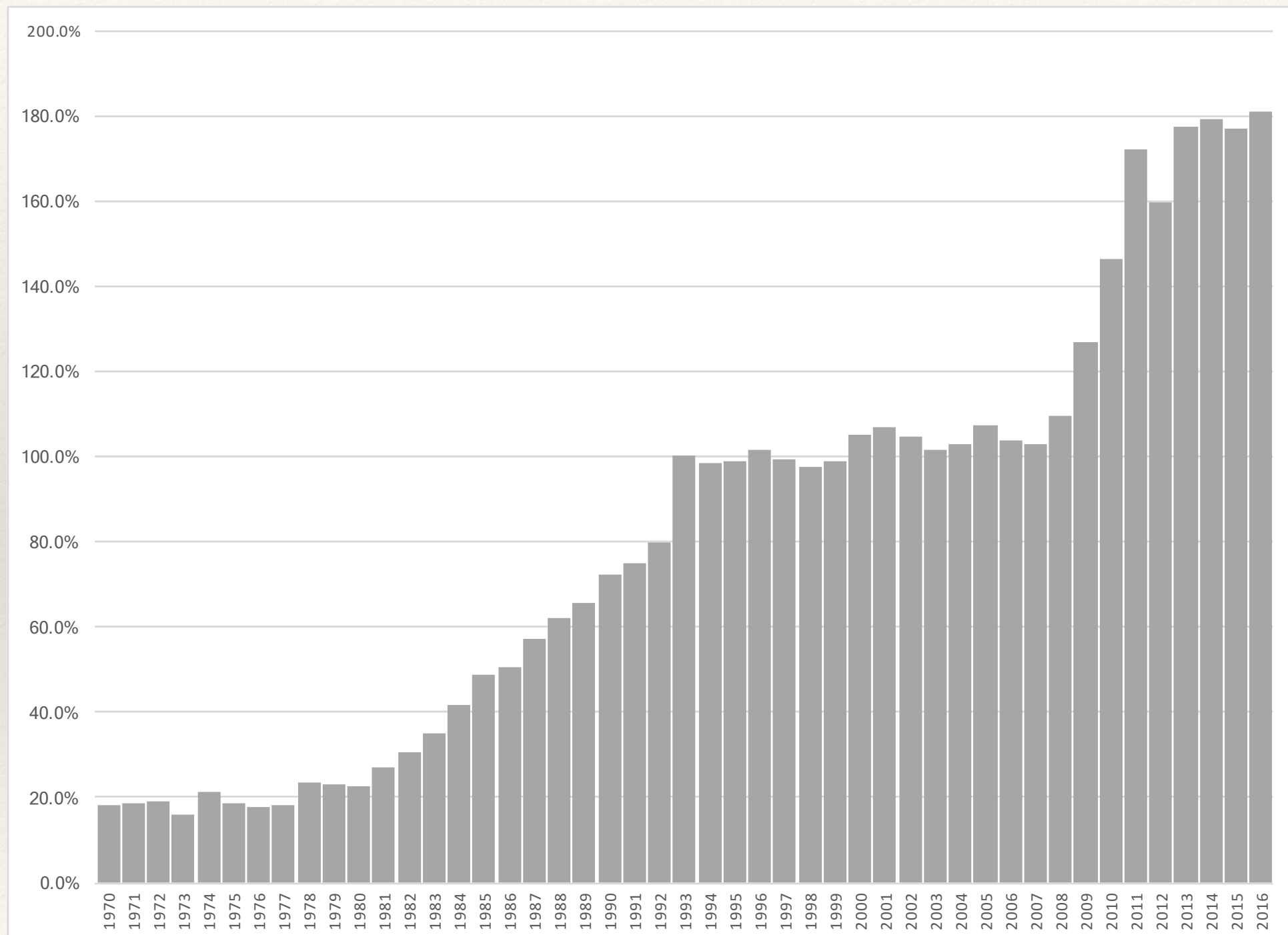
(% του ΑΕΠ)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

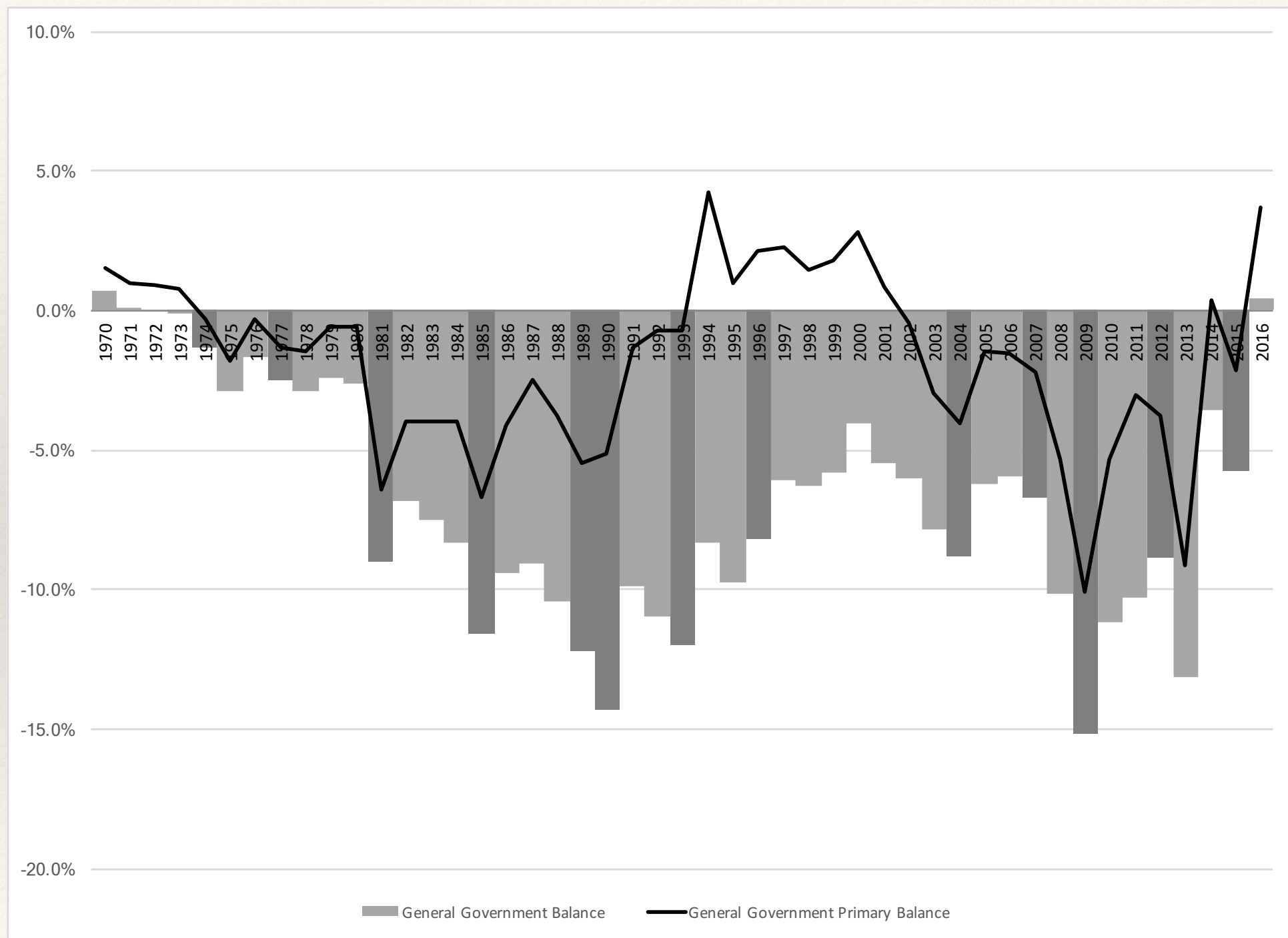
Γιώργος Αλογοσκούφης, Η Ελλάδα και το Ευρώ, Μάιος 2018

Χρέος Γενικής Κυβέρνησης: 1970-2016 (% του ΑΕΠ)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

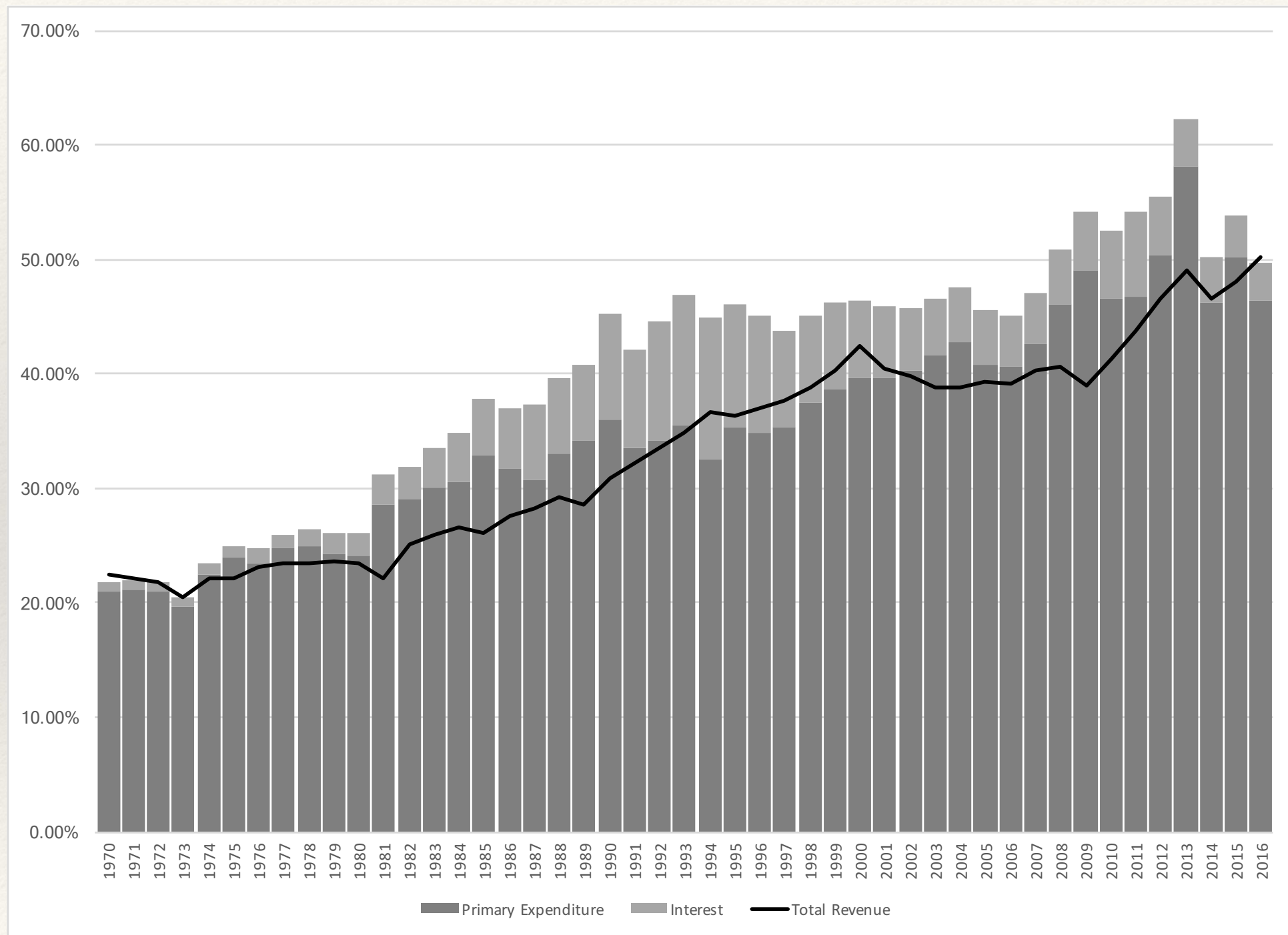
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης: 1970-2016 (% του ΑΕΠ)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Γιώργος Αλογοσκούφης, Η Ελλάδα και το Ευρώ, Μάιος 2018

Δαπάνες και Έσοδα της Γενικής Κυβέρνησης: 1970-2016 (% του ΑΕΠ)

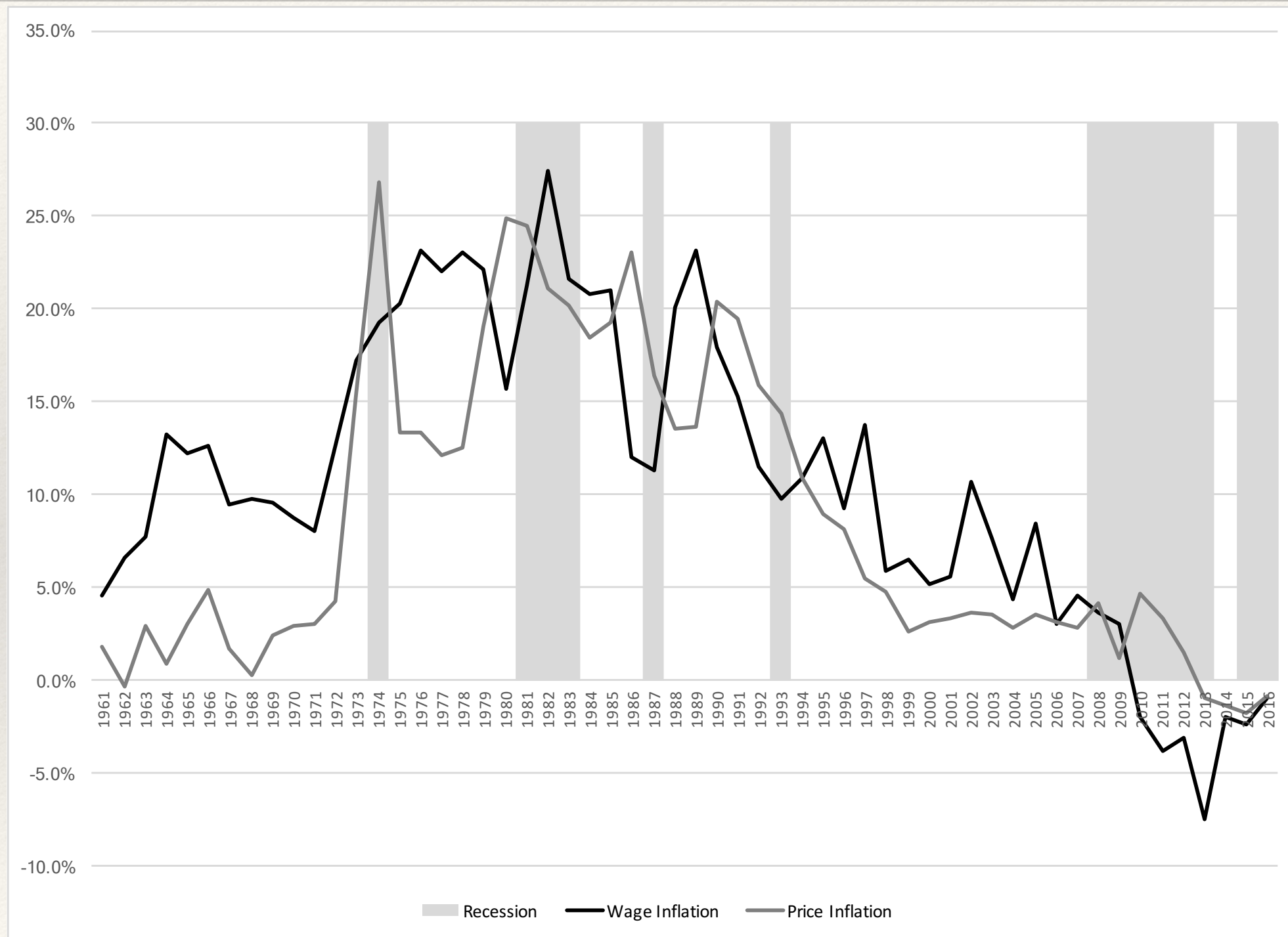


Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Γιώργος Αλογοσκούφης, Η Ελλάδα και το Ευρώ, Μάιος 2018

Πληθωρισμός Μισθών και Τιμών: 1961-2016

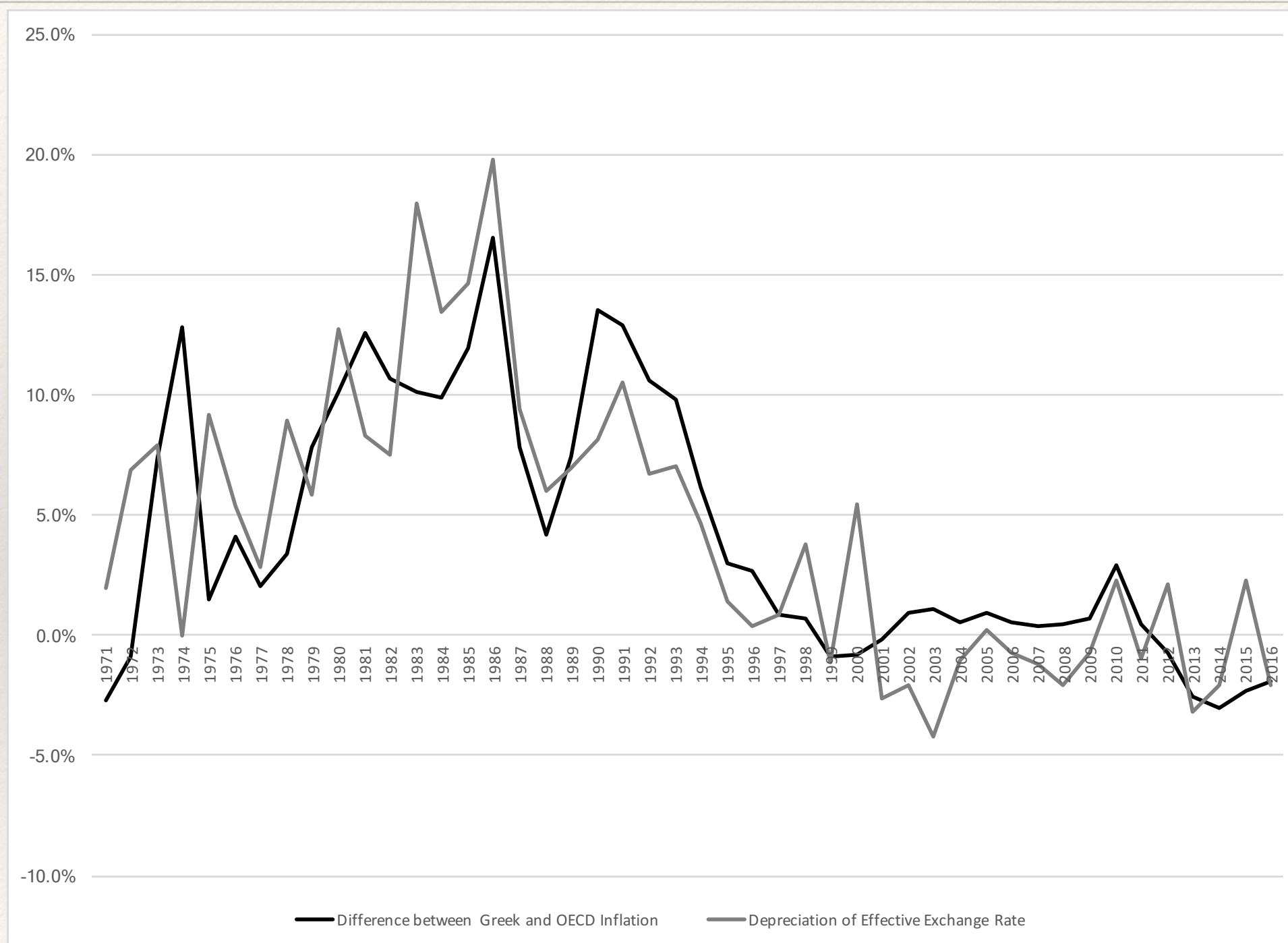
(Ετήσιο % αύξησης)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

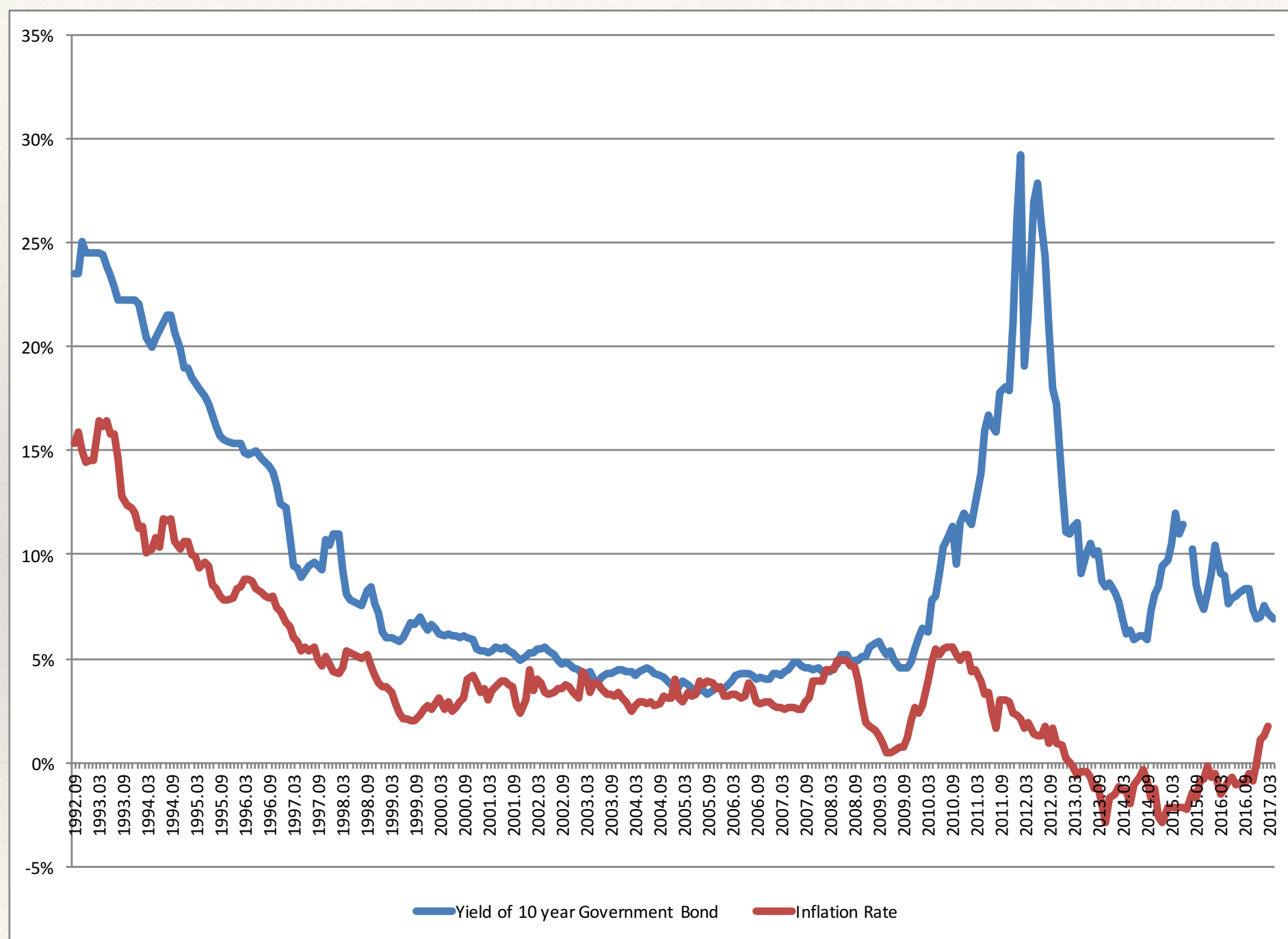
Γιώργος Αλογοσκούφης, Η Ελλάδα και το Ευρώ, Μάιος 2018

Διαφορά Πληθωρισμού μεταξύ Ελλάδος και ΟΟΣΑ και Ποσοστό Υποτίμησης του Νομίσματος (% κατά έτος)



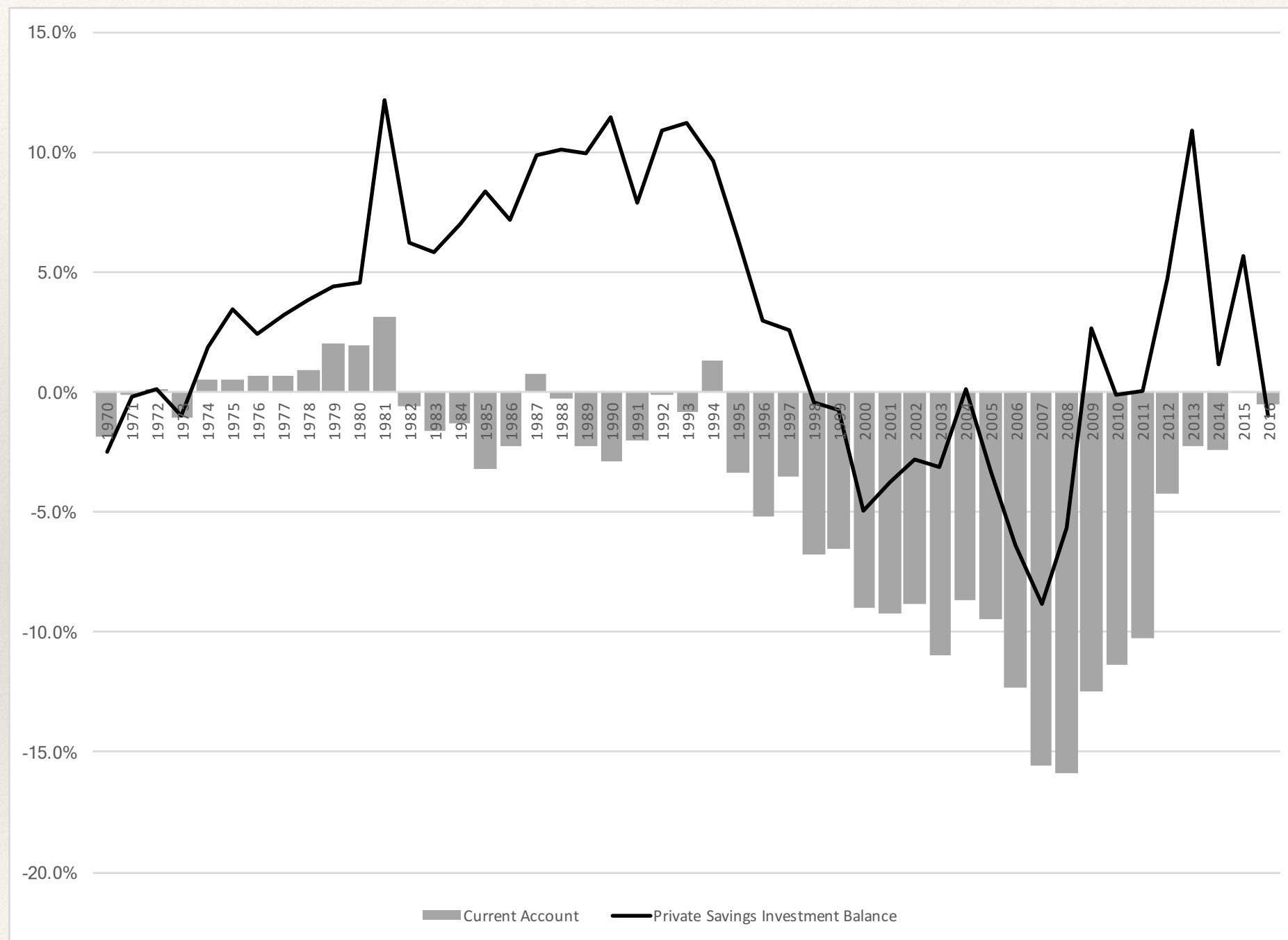
Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Ποσοστό Απόδοσης 10ετούς Ομολόγου του ΕΔ και Πληθωρισμός (% κατά έτος)



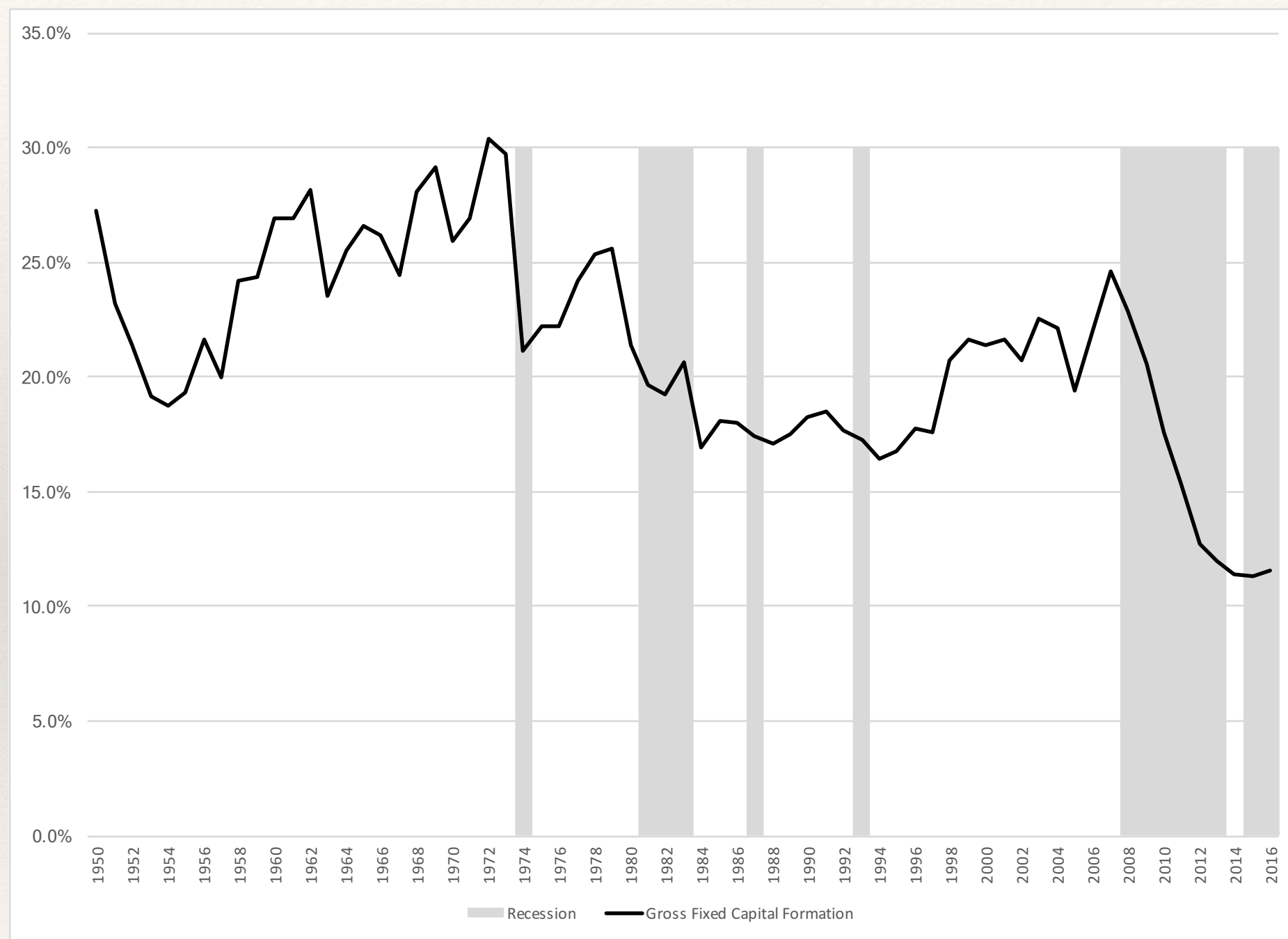
Πηγή: OECD, Main Economic Indicators, Μάιος 2018

Ισοζύγιο Ιδιωτικών Αποταμιεύσεων Επενδύσεων και Ισοζύγιο Πληρωμών (% του ΑΕΠ)



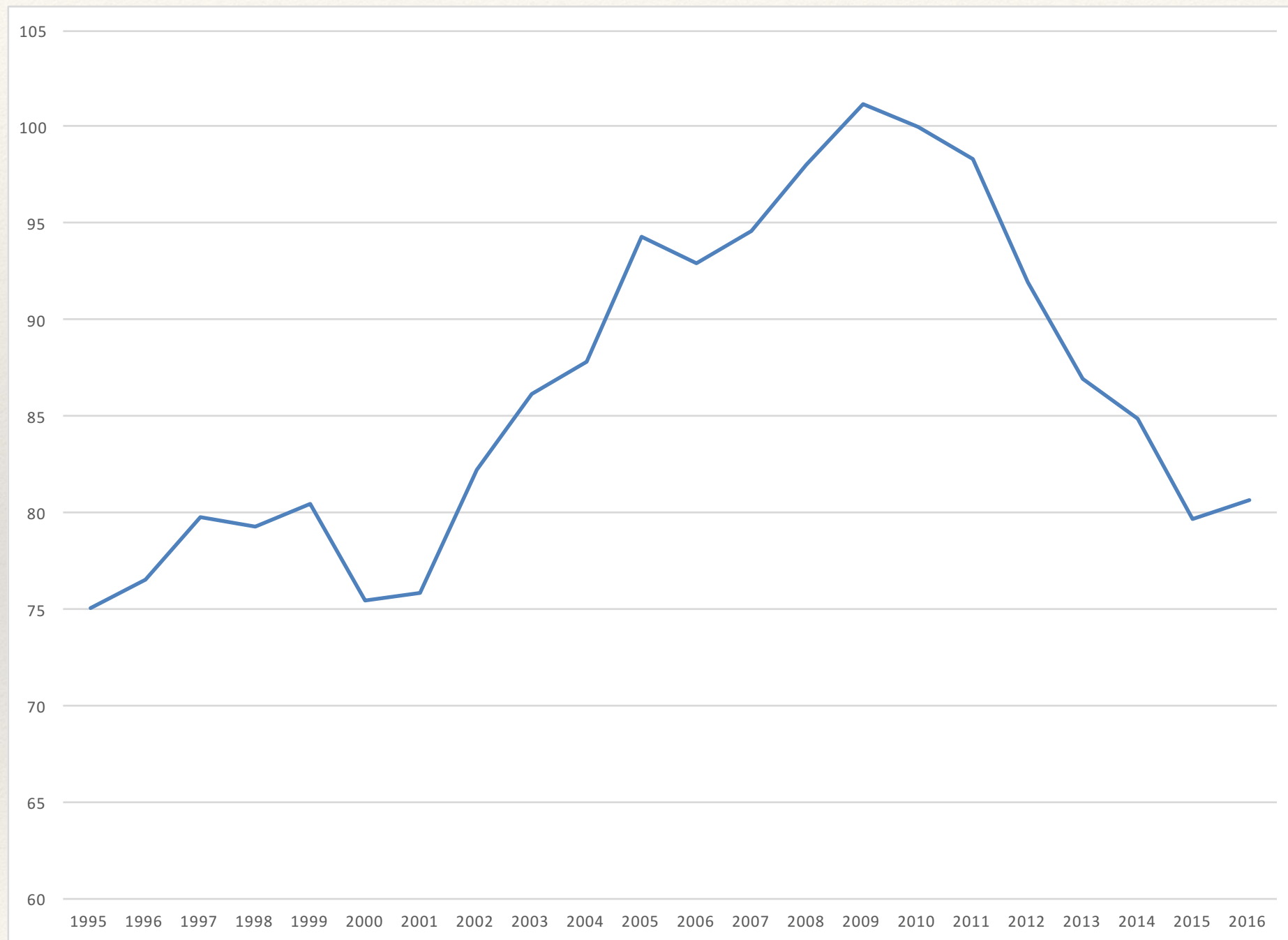
Source: Eurostat, AMECO, November 2017

Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου, 1950-2016 (% του ΑΕΠ)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Πραγματική Ισοτιμία του Νομίσματος (2010=100, βασισμένη στο μοναδιαίο κόστος εργασίας σε σχέση με 24 αναπτυγμένες οικονομίες)



Πηγή: Eurostat, AMECO, Μάιος 2018

Η Μακροοικονομική της “Ξαφνικής Στάσης”: 2010-2017

- ❖ Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση και ύφεση οδηγεί σε βαθιά ύφεση το 2009, δημοσιονομική επιδείνωση και μια κλασική «ξαφνική στάση» στη διεθνή δανειοδότηση προς την Ελλάδα το 2010
- ❖ Η Ελλάδα αναγκάζεται να υιοθετήσει το εμπροσθοβαρές πρόγραμμα προσαρμογής που σχεδίασε η «τρίκα» του ΔΝΤ, της Επιτροπής της ΕΕ και της ΕΚΤ με αντάλλαγμα την πρώτη διάσωση.
- ❖ "Κούρεμα" του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας μέσω της αποκαλούμενης Πρωτοβουλίας για τον Ιδιωτικό Τομέα (PSI) του 2012 και του δεύτερου προγράμματος διάσωσης
- ❖ Το εξωτερικό χρέος της Ελλάδας μεταφέρθηκε από ιδιώτες επενδυτές σε δημόσιους φορείς, όπως η ΕΚΤ και ο νεοσύστατος Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM).
- ❖ Οι φόβοι για "Grexit" και το PSI οδηγούν σε μαζική φυγή κεφαλαίων, λόγω της απουσίας ελέγχων κεφαλαίου
- ❖ Η οικονομία ολισθαίνει σε μια παρατεταμένη "Μεγάλη Ύφεση".
- ❖ Οι διαδοχικές αποτυχίες του προγράμματος προσαρμογής οδηγούν σε απαιτήσεις για περισσότερα από τα ίδια από την “τρίκα”, με αποκορύφωμα το τρίτο πρόγραμμα του 2015.

Γιατί Συνέβη η “Ξαφνική Στάση”;

- ❖ Όπως συμβαίνει με κάθε κρίση εξωτερικού χρέους, προϋπόθεση για μια “ξαφνική στάση” είναι μια περίοδος υψηλών ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που οδηγούν στη συσσώρευση εξωτερικού χρέους, και μάλιστα σε ξένο νόμισμα.
- ❖ Στην περίπτωση της Ελλάδας και των άλλων οικονομιών στην περιφέρεια της ευρωζώνης, το ευρώ αποδείχθηκε “ξένο νόμισμα”, καθώς η ΕΚΤ περιορίστηκε από τη ρήτρα “no bail out”, η οποία την εμπόδισε να ενεργήσει ως “δανειστής ύστατης προσφυγής” σε κυβερνήσεις ή τράπεζες της ΕΕ. Εάν η ΕΚΤ ήταν σε θέση να αγοράσει κρατικό χρέος, αυτό θα μπορούσε να αποδειχθεί αρκετό για να αποτρέψει μια κρίση χρέους, όπως συνέβη στις ΗΠΑ ή το Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-2009. Λόγω αυτής της σημαντικής αδυναμίας στη λειτουργία της ευρωζώνης, η ΕΚΤ δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τις μακροοικονομικές ασυμμετρίες που κατέστησαν τις χώρες της περιφέρειας σε καθαρούς δανειζόμενους και τις χώρες του πυρήνα σε καθαρούς δανειστές. Μόνο μετά το 2012, με την πολιτική του Προέδρου Draghi για «ό, τι χρειάζεται», άρχισε η ΕΚΤ να λειτουργεί ως «δανειστής ύστατης προσφυγής», με περιορισμένο τρόπο, μέσω του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης. Τότε όμως ήταν πολύ αργά για την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία.
- ❖ Ως εκ τούτου, μετά την κρίση, η Ελλάδα και άλλες χώρες της περιφέρειας, όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, δεν διέφεραν από τις οικονομίες της Λατινικής Αμερικής, που είχαν δανειστεί σε δολάρια κατά τη δεκαετία του 1970 ή τις ασιατικές οικονομίες, που είχαν δανειστεί σε δολάρια στη δεκαετία του 1990. Η κρίση της ζώνης του ευρώ το 2010-12 ήταν παρόμοια με τη λατινοαμερικανική κρίση της δεκαετίας του 1980 και την ασιατική κρίση στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Μία ξαφνική στάση εξωτερικού δανεισμού.

Πως Συνέβη η “Ξαφνική Στάση”

- ❖ Κάθε οικονομική κρίση είναι στην πραγματικότητα μια κρίση εμπιστοσύνης και απαιτεί μια ώθηση. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η σκανδάλη ήταν η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση και η ύφεση του 2008-09.
- ❖ Παρείχε την ευκαιρία για επανεξέταση από τις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές της ικανότητας της Ελλάδας να συνεχίσει να εξυπηρετεί το εξωτερικό της χρέος. Τα ελληνικά spreads άρχισαν να ανεβαίνουν ελαφρώς στα τέλη του 2008, υποχώρησαν κάπως στις αρχές του 2009 και άρχισαν να αυξάνονται και πάλι μετά τις εκλογές του 2009 και τους χειρισμούς της νέας κυβέρνησης.
- ❖ Η κατάσταση έφθασε σε κρίσιμο σημείο εξαιτίας εσωτερικών πολιτικών λαθών που ώθησαν τις χρηματοπιστωτικές αγορές να θεωρήσουν την Ελλάδα ως υπαίτιο και όχι απλώς θύμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, καθώς και λόγω του γεγονότος ότι η Ευρωζώνη, ελλείψει “δανειστή ύστατης προσφυγής”, ήταν πολύ αργή στην οργάνωση ενός προγράμματος διάσωσης για την Ελλάδα.
- ❖ Λόγω της συσσώρευσης εξωτερικών ανισορροπιών στα χρόνια της “ευφορίας”, των εσωτερικών πολιτικών λαθών μετά τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και των αδυναμιών στο σχεδιασμό της ευρωζώνης, όπως η αδυναμία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να ενεργήσει ως “δανειστής ύστατης προσφυγής” στις κυβερνήσεις της ΕΕ (μέχρι το 2012), ότι η Ελλάδα αντιμετώπισε «ξαφνική στάση» διεθνούς δανεισμού, με αποτέλεσμα να ζητήσει επίσημη βοήθεια από τους εταίρους της από την ΕΕ και το ΔΝΤ.

Το Πρόγραμμα Προσαρμογής της “Ξαφνικής Στάσης”

- ❖ Το οκταετές πρόγραμμα προσαρμογής που υιοθετήθηκε στον απόηχο της κρίσης του 2010 σχεδιάστηκε από μία τριόικα αποτελούμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Ο ευφημισμός για την τριόικα αυτοί που ορίστηκε από τους διεθνείς πιστωτές της Ελλάδας είναι η λέξη “θεσμοί”.
- ❖ Το πρόγραμμα προσαρμογής, παρά το ότι αναμφίβολα περιείχε και μια σειρά από αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για την ελληνική οικονομία, είχε μία σειρά από σημαντικές αδυναμίες.
- ❖ Οι κυριότερες ήταν η προχειρότητα με την οποία σχεδιάστηκε από τους εκπροσώπους των θεσμών, η έλλειψη ιεράρχησης των προτεραιοτήτων του, η έλλειψη συνέπειας μεταξύ μέσων και στόχων, η έμφαση σε μία περιοριστική φορολογική, εισοδηματική και χρηματοπιστωτική πολιτική, η οποία ενέτεινε την ύφεση, καθώς και οι συχνές αλλαγές κατεύθυνσης οι οποίες υπονόμευσαν την αξιοπιστία της προσαρμογής.
- ❖ Επιπλέον αδυναμία του ήταν η, εν πολλοίς δικαιολογημένη, έλλειψη αποδοχής του τόσο από την ελληνική κοινή γνώμη όσο και τις ελληνικές κυβερνήσεις, που κλήθηκαν να το εφαρμόσουν, κάτω από πρωτοφανή διεθνή πίεση.

Η Αποτυχία του Προγράμματος Προσαρμογής

- ❖ Το οκταετές πρόγραμμα προσαρμογής των θεσμών έχει, μέχρι στιγμής, αποδειχθεί μία παταγώδης αποτυχία.
- ❖ Ενώ οι προηγούμενες αστοχίες της οικονομικής πολιτικής μπορεί να αποδοθούν σχεδόν αποκλειστικά σε επιλογές των ελληνικών κυβερνήσεων, η αποτυχία αυτή δεν έχει αμιγώς ελληνικά χαρακτηριστικά, καθώς είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα του σχεδιασμού των “θεσμών” και των εσωτερικών αντιφάσεων της ζώνης του ευρώ.
- ❖ Οι “θεσμοί” ενεπλάκησαν άμεσα τόσο στο σχεδιασμό του προγράμματος, το οποίο ήταν αποκλειστικά δικής τους έμπνευσης, όσο και στην εφαρμογή του. Η αποτυχία του προγράμματος είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό δική τους αποτυχία, και δεν οφείλεται παρά δευτερευόντως στο ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις μετά το 2010 δεν υιοθέτησαν ποτέ με ειλικρίνεια το πρόγραμμα αυτό.
- ❖ Αυτό για το οποίο θα μπορούσε να πει κανείς για τις ευθύνες των ελληνικών κυβερνήσεων της κρίσης είναι ότι δεν κατόρθωσαν να παρουσιάσουν ένα αξιόπιστο εναλλακτικό δικό τους πρόγραμμα για την υπέρβαση της κρίσης, και ότι περιορίστηκαν σε εκ των προτέρων καταδικασμένες μάχες οπισθοφυλακών.
- ❖ Το πρόγραμμα προσαρμογής οδήγησε σταδιακά σε μείωση των εξωτερικών ανισορροπιών της Ελλάδας, καθώς το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε στο 0.9% του ΑΕΠ το 2017, αλλά όλα τα υπόλοιπα αποτελέσματα του ήταν αρνητικά, κυρίως λόγω της πρωτοφανούς ύφεσης η οποία προκλήθηκε από το ίδιο το πρόγραμμα.
- ❖ Το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώθηκε από το 75% του μέσου όρου της ΕΕ των 15 το 2009, στο 48% το 2017. Το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από το 9.6% του εργατικού δυναμικού το 2009, στο 21,5% το 2017, αφού είχε περάσει και από υψηλότερα επίπεδα. Ο μέσος πληθωρισμός κατά τη διάρκεια του προγράμματος ήταν ίσος με 0.7%, εξαιρετικά χαμηλός, ενώ υπήρξε και μία τετραετία (2013-2016) αρνητικού πληθωρισμού. Το χειρότερο όμως ήταν ότι το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, από 127% του ΑΕΠ το 2009 ανέβηκε στο 179% του ΑΕΠ το 2017, παρά τις προσπάθειες δημοσιονομικής προσαρμογής και το PSI.

Πολιτικές Προϋποθέσεις Ενός Ρεαλιστικού Προγράμματος Ανάκαμψης

- ❖ Τι μπορεί να γίνει τώρα καθώς το πρόγραμμα αυτό οδεύει προς την ολοκλήρωσή του; Υπάρχουν δυνατότητες βελτίωσης της μακροοικονομικής πολιτικής την επόμενη ημέρα ώστε να υπάρξει ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας;
- ❖ Δυνατότητες υπάρχουν αλλά υπόκεινται σε σημαντικούς περιορισμούς.
- ❖ Η πρώτη προτεραιότητα είναι να αναγνωρίσουν όλοι τους περιορισμούς και τις αδυναμίες του υφισταμένου προγράμματος προσαρμογής. Αυτό απαιτεί πολιτική γενναιότητα κυρίως εκ μέρους των εταίρων και δανειστών μας, καθώς προϋποθέτει, έμμεση έστω, αναγνώριση και των δικών τους σημαντικών λαθών.
- ❖ Το δεύτερο ζητούμενο είναι να συνεργαστούν οι διεθνείς “θεσμοί” (Επιτροπή ΕΚ, ΕΚΤ και ΔΝΤ) με τις ελληνικές αρχές για το σχεδιασμό ενός αμοιβαία αποδεκτού προγράμματος οικονομικής ανάκαμψης, το οποίο να είναι αποδεκτό από ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο πολιτικό φάσμα στην Ελλάδα. Αυτό το πολιτικό φάσμα θα πρέπει να ξεπερνά τη σημερινή, ή την αυριανή, κυβέρνηση. Δεν αρκεί το πρόγραμμα ανάκαμψης να είναι αποδεκτό από τους θεσμούς. Το πρόγραμμα θα πρέπει να διαθέτει ευρεία πολιτική νομιμοποίηση στην ίδια την Ελλάδα, κάτι που δεν ισχύει για το τρέχον πρόγραμμα. Είναι ευθύνη των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων να πάρουν την πρωτοβουλία για την υιοθέτηση ενός ρεαλιστικού προγράμματος ανάκαμψης, κάτι που δυστυχώς δεν έκαναν κατά τη διάρκεια των τελευταίων οκτώ χρόνων, αλλά ούτε, δυστυχώς και πριν την εκδήλωση της κρίσης.
- ❖ Η τρίτη προτεραιότητα είναι η συνεπής εφαρμογή του όποιου προγράμματος αποφασισθεί, κατά τρόπο που να εμπνέει εμπιστοσύνη ότι το νέο πρόγραμμα θα συνεχίσει να εφαρμόζεται μεσοπρόθεσμα και ανεξάρτητα από τυχόν μελλοντικές αλλαγές κυβέρνησης. Ανάκαμψη χωρίς αξιοπιστία δεν μπορεί να επιτευχθεί. Αν το πρόγραμμα απολαμβάνει από την αρχή διευρυμένης πολιτικής νομιμοποίησης, τότε αυτομάτως αποκτά και αξιοπιστία, τόσο έναντι των εκπροσώπων των δανειστών, όσο και έναντι των επενδυτών που θα πρέπει να κινητοποιηθούν για να πραγματοποιηθεί η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας.

Οικονομικές Προϋποθέσεις Ενός Ρεαλιστικού Προγράμματος Ανάκαμψης

- ❖ Ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα ανάκαμψης θα πρέπει βεβαίως να επληρεί μία σειρά από οικονομικές προϋποθέσεις.
- ❖ Το κύριο ζητούμενο από μακροοικονομική άποψη είναι η ανάκαμψη της συνολικής ζήτησης, χωρίς διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Κατά συνέπεια το πρόγραμμα ανάκαμψης θα πρέπει να στηριχθεί σε επέκταση της ζήτησης από το εξωτερικό και στην εισροή κεφαλαίων, κυρίως μέσω άμεσων ξένων επενδύσεων, καθώς και μέσω της αντιστροφής της φυγής κεφαλαίων που σημειώθηκε μετά την κρίση. Αυτό απαιτεί έμφαση σε τουλάχιστον τρεις άξονες οικονομικής πολιτικής.
- ❖ Πρώτον, το πρόγραμμα ανάκαμψης θα πρέπει να στηριχθεί σε ένα φορολογικό σύστημα φιλικό στις επενδύσεις. Απαιτείται μία φορολογική μεταρρύθμιση που θα μειώσει το φορολογικό βάρος τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για την απασχόληση μισθωτής εργασίας.
- ❖ Δεύτερον, απαιτείται περαιτέρω προσπάθεια για τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών και την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, ιδίως εάν υπάρξει μείωση φορολογικών συντελεστών στην εργασία και το κεφάλαιο.
- ❖ Τρίτον, απαιτείται εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού τομέα ώστε να αντιστραφούν οι συνθήκες χρηματοπιστωτικής ασφυξίας που έχουν επικρατήσει μετά την κρίση. Το πρόγραμμα θα πρέπει να βασισθεί σε προβλέψεις για ρεαλιστικό ύψος επιτοκίων, τα οποία θα είναι σημαντικά υψηλότερα από την περίοδο πριν την κρίση, αλλά και το χαμηλό κόστος για το δημόσιο χρέος που προέβλεπε το πρόγραμμα προσαρμογής.

Ο Ρόλος της Αξιοπιστίας

- ❖ Ένα από τα κυριότερα προβλήματα των προσπαθειών προσαρμογής μέχρι στιγμής ήταν η έλλειψη αξιοπιστίας των προγραμμάτων. Η αντιμετώπιση των ζητημάτων αξιοπιστίας αποτελεί επομένως απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή ανάκαμψη.
- ❖ Η αξιοπιστία θα εμπεδωθεί εάν επιτευχθεί ένας αποδεκτός συμβιβασμός που θα υιοθετηθεί από την ευρωπαϊκή πλευρά, το ΔΝΤ και το ευρύτερο δυνατό φάσμα πολιτικών δυνάμεων στην Ελλάδα. Αυτό θα είναι το όφελος από τη συμμετοχή τόσο της κυβέρνησης όσο του ευρύτερου δυνατού φάσματος της αντιπολίτευσης στη σύνταξη του προγράμματος ανάκαμψης, με στόχο να υπάρξει πολιτική συμφωνία σε ένα ελάχιστο κοινώς αποδεκτών προτεραιοτήτων. Η σοβαρή και αξιόπιστη συμβολή της ελληνικής πλευράς στην εκπόνηση και έγκριση ενός τέτοιου προγράμματος ανάκαμψης είναι εξαιρετικά σημαντική για την αξιοπιστία και τις πιθανότητες επιτυχία του.
- ❖ Ένα αξιόπιστο πρόγραμμα ανάκαμψης πρέπει να έχει ευρεία πολιτική νομιμοποίηση στην ίδια την Ελλάδα, καθώς και να είναι αποδεκτό από τους "διεθνείς θεσμούς", κάτι που δεν ισχύει για το τρέχον πρόγραμμα προσαρμογής.
- ❖ Η συνεπής εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος από την Ελλάδα για αρκετά χρόνια, με τρόπο που εμπνέει εμπιστοσύνη ότι το πρόγραμμα θα εφαρμόζεται μεσοπρόθεσμα, θα αυξήσει σταδιακά την αξιοπιστία του.
- ❖ Μόνο ένα αξιόπιστο μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα ανάκαμψης με ευρύτερους στόχους και ευρύτερη πολιτική νομιμοποίηση από το σημερινό μπορεί να εξασφαλίσει την αναζωογόνηση των επενδύσεων και της κατανάλωσης στην Ελλάδα και την αναστροφή της φυγής κεφαλαίων που σημειώθηκε μετά την “ξαφνική στάση”.